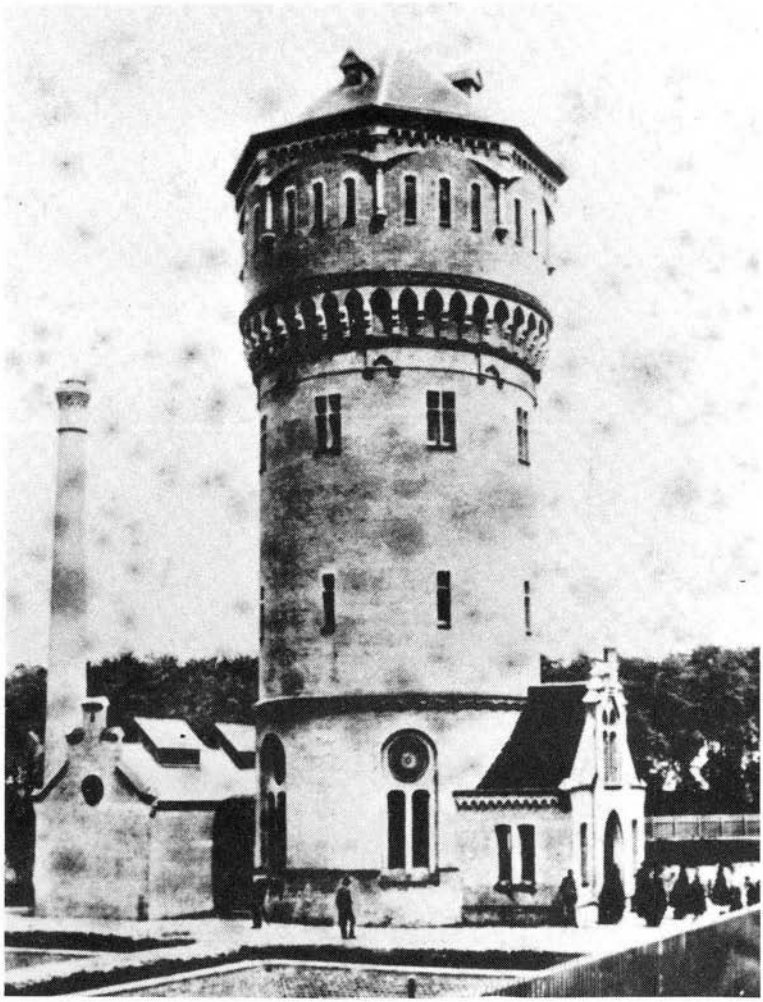
oud-gorcum varia

tijdschrift van de historische vereniging „oud-gorcum"

1986 **nummer 7**

HISTORISCHE VERENIGING " OUD-GORCUM "

Opgericht 20 augustus 1909

erelid	: G. Nieuwenhuis
secretariaat/verzending Oud-Gorcum Varia	: Vlietlaan 14, 4205 AR GORINCHEM tel. 01830-22398
bestuur	: H.C.P. Bloembergen,voorzitter W.Kreukniet- den Hertog, secr. H. Blom, penningmeester B. van Beuzekom A.J. Busch H.A. de Kok C. de Ruiter drs. H.M. den Uijl L. Vleggeert C.A. de Vries-Adriaans
contributie	: De contributie bedraagt f. 20,= per jaar, over te maken op rek.nr. 47.22.64.761 van de Amrobank te Gorinchem (postgironr. van de bank 2900), of op postgironr. 5593243 t.n.v.penningmeester "Oud-Gorcum", Kleine Haarsekade 59 te Gorinchem.
redaktie Oud-Gorcum Varia	: B. van Beuzekom drs. H.M. den Uijl
redaktieadres	: Van Hogendorpweg 145, 4204 XR GORINCHEM tel. 01830-20167
omslag	: De Watertoren aan de Visserslaan bij de ingebruikstelling vanuit het westen met het ketelhuis en één der bezinkbassins, 1886. Foto door W. Pelgrom(Gemeentelijke Archiefdienst Gorinchem)

AGENDA KOMENDE AKTIVITEITEN

Woensdag 24 september: "De geschiedenis van de boerderijen in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden van ongeveer 1600 tot omstreeks 1850"
Lezing met dia's door de heer P. Verhagen uit Gorinchem.
Wijkgebouw "De Heul", Nieuwe Hoven 143. Aanvang: 20.00 uur.

Woensdag 22 oktober : "Stad en streek in de Beeldenstorm".
Lezing door drs. B.Stamkot uit Amsterdam.
Wijkgebouw "De Heul", Nieuwe Hoven 143. Aanvang: 20.00 uur.

Donderdag 27 november: "De Arkelse oorlog".
Lezing door drs. A. Bijl uit Gorinchem.
Wijkgebouw "De Heul", Nieuwe Hoven 143. Aanvang: 20.00 uur

LOUWRENS PENNING

A.J.Busch, archivaris van Gorkum

In Gorkum is van 1877 tot 1903 - met een korte onderbreking van slechts 3½ maand - woonachtig geweest Louwrens Penning. In het bevolkingsregister staat hij te boek als kantoorbediende en later als handelsreiziger. Hij was in dienst bij de graanhandel A. Blankers aan de Havendijk. Zijn cliënten - hoofdzakelijk dorpsbakkers in de omgeving van Gorkum - bezocht hij per rijtuig. Zijn bekendheid heeft hij niet zo zeer te danken aan zijn relatie tot de firma Blankers, als wel aan zijn pen.
Dagelijks ging Penning op pad om de waren van zijn broodheer af te zetten onder de bakkers voor het dagelijks brood. Als begenadigd schrijver liet hij geen ogenblik van zijn kostbare tijd verloren gaan, zoals indertijd de heer P. Schelling aan steller dezes op smakelijke wijze wist te vertellen. Zelfs zijn reistijd over nauwelijks begaanbare polderwegen in een hobbelende koets, benutte Penning met schrijven. De koetsier die hem kwam ophalen wist precies wat mee moest in het rijtuig: schrijfgerei, een plank voor op zijn knieën om bij het schrijven als onderlegger te dienen, pantoffels en een stapel boeken; pas in de tweede plaats kwam een tas met monsters graan en een zak met geld, want bij het zakendoen was het boter bij de vis. Penning woonde een tijdlang in het huis Arkelstraat 104 nabij de Rosmolensteeg, maar eer de koets de Arkelpoort uit was zat hij al ijverig te schrijven. In 1889 verscheen van zijn hand in "De Drie Provinciën;Christelijk weekblad, tevens orgaan van de Centrale Antirevolutionaire Kiesvereeniging in het kiesdistrict Gorinchem" als feuilleton "Het beleg van Gorkum; een verhaal uit de jaren 1813 en 1814". Later verscheen deze feuilleton in gewijzigde vorm als boek. Hij is ook de auteur van het boek "De watervloed ; een verhaal van den Sint-Elizabethsvloed". Zijn grootste roem oogstte hij echter met zijn boekwerken over Zuid-Afrika, boeken die rond de eeuwwisseling werden verslonden. Soms trof Penning bij zijn cliënten het huis vol met buren die belust waren op het laatste nieuws over de Boerenoorlog in Zuid-Afrika. En dan stak Penning van wal, waarbij hij de werkelijkheid wel eens vermengde met zijn rijke

Penning in Gorcum.

(foto: Gemeentelijke Archiefdienst Gorinchem)

fantasie. Als hij eindelijk was uitgesproken gebeurde het soms, dat hij gewoon vergat de bestelling meel op te nemen, zo was hij in de ban van de gebeurtenissen aan de Kaap. Die verbondenheid met Zuid-Afrika is dan ook de reden, dat in 1975 zijn biografie werd samengesteld onder auspiciën van de "Raad vir Geesteswetenskaplike navorsing". Hieronder volgt in extenso die levensbeschrijving van Louwrens Penning, waarbij zijn biograaf J. van de Graaf in het Zuidafrikaans aan het woord wordt gelaten in het Suid-Afrikaanse Biografiese Woordeboek, deel III:

Penning, Louwrens (*Emmikhoven, Ned., 2.12.1854 – †Utrecht, Ned., 12.1.1927), Nederlandse skrywer, was die seun van Frans Migchels Penning en sy vrou, Hendrika van der Beek.

P. verhuis op jeugdige leeftyd saam met sy ouers na 'n dorp in Noord-Holland waar sy vader as predikant werksaam is voordat hy 'n beroep na Bunde in Oos-Friesland, Duitsland, aanvaar. Hy ontvang hier onderwys maar na die dood van sy vader keer die gesin terug na Nederland, waar hulle hul op Dussen vestig en P. as winkelassistent werksaam is. Op twintigjarige leeftyd begin hy met sy eerste sketse wat egter deur die koerante afgekeur word weens die talryke germanismes wat daarin voorkom. Later besluit hy om predikant te word, maar moet sy studie as gevolg van siekte laat vaar.

In 1880 word hy handelsreisiger vir die graanhandelaarsfirma A. Blankers en Zoon in Gorinchem en skryf ook die buitelandse oorsigte vir die koerant *De drie Provinciën*, 'n rubriek wat hy twee-en-dertig jaar lank behartig. Op 6.4.1903 vestig hy hom in Zeist en later op 14.8.1919 in Utrecht.

Die Eerste Anglo-Boereoorlog (1880–81) met die slag by Amajuba (27.2.1881) maak 'n diep indruk op P. wat self 'n vurige vaderlander is en die Boerevolk as 'n loot van die Nederlandse stam beskou. Sy broers, Gerrit en Arie, verhuis in 1884 na die Z.A.R., maar toe P. self na Suid-Afrika wil emigreer, word hy deur sy moeder oorreed om in Nederland te bly. Hy skryf die een boek na die ander oor Suid-Afrika, sonder dat hy dié land ooit self gesien het. Hierdie ideaal van hom sou eers in 1924 verwesenlik word toe hy op koste van sy uitgewer La Riviére en Voorhoeve 'n besoek aan Suid-Afrika kon bring.

P. word geweldig aangegryp deur die Jamesoninval (1895–96) en hy maak 'n voorstel aan die uitgewer van *De drie Provinciën*, om 'n vervolgverhaal te skryf 'over de uittocht de naar vrijheid dorstende Boeren uit de Kaapkolonie naar een land waar woeste Kafferstammen en het wild gedierte wachten'. So ontstaan sy eerste boek oor Suid-Afrika, naamlik *De helden van Zuid-Afrika* (Zwolle, 1896), wat deur talryke ander gevolg word soos *De scherpschutters van Zuid-Afrika* . . . (Gorinchem, 1897), *De ruiters van Zuid-Afrika* . . . (Gorinchem, 1900) en *Het Jamesonverraad* . . . (Dordrecht, 1900).

Toe die Tweede Anglo-Boereoorlog in Oktober 1899 uitbreek, versoek die uitgewer La Riviére en Voorhoeve P. om 'n reeks verhale oor die Boere te skryf. Dit lei tot 'n reeks boeke oor die betrokke periode, waaronder die volgende verskyn: *De oorlog in Zuid-Afrika* . . . (Rotterdam, 1899–1900); *Transvaalsche historische verhalen* . . . (Gorinchem, 1900); *Onder de Vrijstaatsche vlag* . . . (Leiden, 1901); *Vredeburg: een novelle uit den Kaapschen boerenopstand van 1899–1902* (Rotterdam, 1902) en *Verdedigers en verdrukkers der Afrikaansche vrijheid* . . . (Den Haag, 1902). Laasgenoemde werk wat ryklik geïllustreerd is, bevat lewensketse van verskeie Boerefigure en Britse bevelvoerders wat 'n prominente rol in die Tweede Anglo-Boereoorlog gespeel het.

P. skryf sy verhale aan die hand van koerantberigte en gegewens wat hy van sy broers in Suid-Afrika ontvang, maar op so 'n oortuigende en realistiese wyse dat hy spoedig 'n groot leserskring verwerf. Die groot manne van die Boerevolk en die innige Godsvertroue waarmee hulle die grootste stryd om vryheid en reg aandurf, dien vir hom as besieling. Oortuigde Christen wat hy is, sien hy 'n ooreenkoms in die lotgevalle van die twee republieke met dié van die uitverkore volk van Israel. Sy uitbeelding bly egter eensydig: die Boere is die edele en dappere vegters, terwyl die Engelse deurgaans as onderdrukkers en wreedaards voorgestel word. Soms voer P. se fantasie-vlugte hom te ver soos toe Boereverkenners hulle op 'n keer op die 'geteëlde pandak' van 'n Vrystaatse boerewoning bevind.

In 1906 word P. redakteur van die Christelike weekblad *De Veluwe* en begin hy die *Christelijk Volksblad voor het Huisgezin* in Apeldoorn. Daarna word hy direkteur van die *Arnhemsch Dagblad* (1909–18), waarna hy by *De Stichtsche Courant* in Utrecht werksaam is en ook as redakteur optree van die weekblad *Het Vaandel*.

Na sy besoek aan Suid-Afrika hou hy lesings oor Suid-Afrika in Nederland en sit sy verhale oor die geskiedenis van dié land met groot geesdrif voort. Twee van sy laaste werke is *In de goudmijnen van Zuid-Afrika* (1924) en *Voortrekkersbloed* (1926), wat oor die Groot Trek handel.

In 1961 word twaalf van sy werke in drie reekse gepubliseer, naamlik die *Heldenreeks*, *Voor vrijheid en rechtreeks* en die *Wesselsreeks*. Die bekendste van P. se reeks boeke waarin die avonture van veldkornet Louis Wessels so lewendig uitgebeeld word, *De leeuw van Modderspruit* (1899), *De held van Spionkop* (1901), *De overwinnaar van Nooitgedacht* (1903), *De verkenner van Christiaan de Wet* (1902) en *De kolonist van Zuid-West-Afrika* (1904) word in 1966–67 deur Chris Barnard in Afrikaans vertaal.

Ofskoon Suid-Afrika P. se geliefkoosde onderwerp bly, skryf hy ook ander werke soos *Onder de vlag van Jan Pz. Coen* (Rotterdam, 1905), *Het leven van Michiel Adriaanszoon de Ruyter* ... (Rotterdam, 1907) en *Van de schemering tot het licht* ... (Kampen, 1920).

Die meeste gegewens oor die lewe van P. verskyn in sy eie boekie *Uit mijn leven* wat na sy dood in 1927 in Zwolle gepubliseer is. P. is by uitnemendheid volkskrywer. Ofskoon die literêre waarde van sy werke beperk is, het groot getalle mense sy boeke oor Suid-Afrika gelees. Sy werke het baie herdrukke beleef en die vriendskap wat duisende Nederlanders vir Suid-Afrika gevoel het, is in geen geringe mate nie aan sy boeke te danke.

P. is op 20.5.1891 in Gorinchem getroud met Adriana Jenneke Machelina Heijmans en hulle het vier kinders gehad. Foto's van hom verskyn by Jonker en in die byvoegsel van *Die Volksblad* (albei *infra*).

J. VAN DE GRAAF

Gemeentelijke Archiefdienst Gorinchem, Ned.: No. 250; – Lewensberig: *Timotheus*, 22.1.1927; – B. VAN KAAM ('Flex'), 'S.A. se stille ambassadeur in Nederland', *Die Volksblad*, 10.1.1964; – E. JONKER, 'Wie was oubaas Penning?', *Die Voorligter*, Junie 1969; – W.L.M., 'Penning se boeke in Afrikaans', *Die Voorligter*, Julie 1969.

LAMSOOR OP LOEVESTEIN

Bert Stamkot

Aan de personen, die aan het begin van de Opstand in Gorinchem een belangrijke rol speelden aan de zijde van de Geuzen, voegen wij- na Cornelis Corstensz.(OGV 3), Johan Vogelenzang (OGV 4) en Barend Rutgersz. (OGV 5)- nu Thomas Jansz. toe, die zijn naam vooral aan de geschiedenis van het slot Loevestein verbond.
Over Thomas Jansz. is minder bekend dan over de eerder beschreven figuren, maar aan de hand van het weinige materiaal dat ons ter beschikking staat, kan toch een relatie gelegd worden tussen de geschiedenis van de Gorcumse Geuzen en de mislukte poging van Herman de Ruyter in december 1570 om het kasteel aan de samenvloeiing van Maas en Waal in te nemen.
In de vonnissen van de Bloedraad staat het beroep van de Gorcumer aangegeven als "Scheepemaeker" of "navieur", wat Emck als "schipper" vertaalde. Naast deze dagtaak had Thomas Jansz.het niet onbelangrijke bijbaantje van meter(een soort ijkmeester) voor kolen en kalk, waarvoor hij al op 6 september 1553 ten overstaan van de schepenen Adriaan Dirksz. van den Heuvel en Alard van Malsen Lucasz. de eed aflegde. Op 11 november 1563 werd zijn functie door de vroedschap verlengd, wat Thomas door middel van een eenvoudig teken # onderschreef.
Wellicht ontleende Thomas aan zijn metingen(en de betaling daarvoor)de bijnaam Lamsoor.
Een oord is een kwart van een munt, bijvoorbeeld van een lam of mottoen, een Franse gouden munt waarop het Lam Gods stond afgebeeld. Maar waarschijnlijker is, dat de bijnaam staat voor het lamsoor, een zoutminnende plant, die op buitendijkse kwelders(de Merwede bij Gorinchem was toen nog brak!)groeit en in augustus uitermate fraai bloeit en waarvan de bladeren als groente kunnen dienen.

Limonium reticulatum
(Lamsoor)

SENTENTIEN
E N
INDAGINGEN
VAN DEN
HERTOG VAN ALBA,
Uitgeſproken en Geſlagen
IN ZYNEN BLOEDTRAEDT:

Mitsgaders die van byzondere Steden,

Tegen verſcheide zo EDELLIEDEN als voornaeme BURGERS en INWOONDERS van

HOLLANDT, ZEELANDT, en andere PROVINCIEN,

Van den Jaere 1567 *tot* 1572.

Mitsgaders een Aenhangſel van

AUTHENTIKE STUKKEN,

Spruitende uit deſelve Sententien.

Nu eerſt in 't licht gegeeven na het oorſpronkelyk Handtſchrift,

DOOR

JACOB MARCUS.

Te AMSTERDAM,
By HENDRIK VIEROOT, Boekverkoper,
1735.

Ook Thomas Jansz. raakte in de ban van de nieuwe leringen. Misschien was dat een gevolg van zijn loyaliteit aan de verleners van zijn meterschap: Adriaan Dirksz. en Alard van Malsen. Beide (ex-) stadsbestuurders zouden zich immers tot belangrijke leidende figuren van de Gorcumse calvinistische gemeenschap ontwikkelen. Van zijn drie collega's geraakten Dirk Willemsz. en Pieter de Bitter (via diens zoon Tiel Pietersz.) eveneens in protestantse sferen. Het calvinisme vond in Gorinchem nogal wat aanhangers in de binnenscheepvaart en onder de zakkendragers (die in nauwe relatie met de meters stonden).
Van Thomas en zijn collega Dirk Willemsz. wordt in de Bloedraadvonnissen gemeld, dat zij "de Nieuwe Predikatiën bygewoond" hebben (de hagepreken en/of de diensten in het Geuzenhuis, 1566/1567) en dat beiden " een quaad gevoelen van de oude Catholycke Godsdienst hebbende....".
Toen bleek dat de, onder druk van de Beeldenstorm afgedwongen, (beperkte) godsdienstvrijheid weer zou worden opgeheven, gingen de calvinisten ertoe over gewapend verzet te organiseren. Men name de"Grote Geus" Hendrik van Brederode, heer van Vianen, speelde daarbij een leidende rol. Hij liet in deze streken manschappen ronselen en probeerde wapens en munitie te verkrijgen, die vooral per binnenschip werden vervoerd. In dit verband waren Thomas en Dirk Willemsz.actief. Zij brachten verscheidene keren " veel Buskruydt, Loodt, (Kogels) Vuurroers en diergelyke Oorlogsbehoefftens" (van Gorinchem ?) naar Loevestein en vandaar naar de opstandelingen te Vianen en Meerkerk.
Hoe één en ander mogelijk was, laat zich moeilijk duiden. De drost van Gorinchem (Caspar Turck) en de slotvoogd van Loevestein (Arend de Jeude) konden bij gebrek aan een politiemacht nauwelijks optreden. De tollenaar van Gorinchem zou zelfs een Geus zijn geweest! Terwijl de troepen van de graaf van Megen, die door de landvoogdes Margaretha van Parma naar het noorden waren gezonden, niet onderweg orde op zaken stelden (zoals tijdens de doortocht langs Gorinchem op 21/22 februari 1567), maar snel doortrokken om te voorkomen dat Utrecht door Brederode zou worden ingenomen. Een feit is, dat Thomas Jansz. Lamsoor goed bekend was op Loevestein.
Het gewapende verzet boodt geen soelaas. Philips II stuurde zijn veldheer Alva, die de relatief gematigde Margaretha als landvoogd opvolgde. Onderwijl had hertog Alva

al een speciale rechtbank ingesteld, de Raad van Beroerten of Bloedraad, die vele opstandelingen vervolgde en veroordeelde.
De Gorcumse calvinisten zagen deze bui aankomen. Zij regelden hun zaakjes en trokken Oranje en Brederode achterna naar Duitsland. De Bloedraad kon hen alleen maar bij verstek veroordelen tot de confiscatie van hun goederen(indien nog aanwezig). Dat gold ook voor Thomas en zijn vrouw. Op 31 juli en 4 augustus 1568 werd de huisraad in hun woning aan de Revetsteeg toegeslagen. Toen zat Thomas Lamsoor waarschijnlijk al in Wezel in de nabijheid van oud-burgemeester Adriaan Dirksz. van den Heuvel. Deze kaartte bij Willem van Oranje het idee aan om enkele sterkten in het rivierengebied in te nemen, te beginnen bij Loevestein. De Bossche ossenkoopman Herman de Ruyter zou de leiding over de operatie nemen. Op 9 december werd het kasteel overrompeld. Verkleed als monniken wisten Herman en enkele companen binnen te komen. Zij schoten kastelein Arend de Jeude, heer van Hardinxveld, overhoop en verschansten zich in het slot. Een dag later kwamen zo'n vijftien Bosschenaren en de Gorcumer Thomas Jansz. de kleine Geuzenbezetting versterken. Zij wachtten op de beloofde hulp uit Duitsland en leefden bovendien in de veronderstelling(van Adriaan Dirksz.) dat het bestuur en de bevolking van de stad Gorinchem ook de kant van de Geuzen zouden kiezen.
Het liep echter allemaal anders. De Duitse troepen raakten vast in sneeuw en ijs. Het stadsbestuur van Gorinchem wilde of kon niet overlopen, integendeel, de drost waarschuwde Alva.Deze zond onmiddellijk een kleine legermacht onder bevel van Lorenzo Parea af, waarbij zich nog de schutterijen van Woudrichem en Gorinchem voegden, alsmede enkele Gorcumse zakdragers.
Na enkele dagen van beschietingen over en weer, werd op 19 december het kasteel heroverd. De Ruyter bleef zich tot het uiterste verzetten. Hij trok zich terug in een torenkamer, waar hij eerder al kruit had gestrooid en stak er de brand in. Hierdoor kwam Herman zelf om het leven. De opdracht om hem aan de staart van een paard gebonden uit te leveren aan het gerecht had dus weinig zin meer. Daarom sloeg men zijn hoofd maar van het verbrijzelde lichaam en spijkerde het te 's Hertogenbosch aan de galg.

De Ruyters einde was dus minder heroïsch , dan de schrijver J.F. Oltmans het in zijn in 1834 verschenen boek deed voorkomen. Hierin was voor Herman de rol weggelegd van "boodschapper" van de op handen zijnde bevrijding van het Spaanse juk, die zich liever met toren en vele vijanden de lucht inblies, dan zich over te geven.
Zeventien van De Ruyters medestrijders werden gevangen genomen. Twaalf van hen op 12 januari 1571 te Antwerpen berecht, onder wie "Thomas Jansz. geboren in Gorchum", omdat hij "met zekere andere rebellen op de tiende van verleden maand hebben verrast, geplunderd en genomen het kasteel Loevestein en het hebben bezet en verdedigd in de naam van de prins van Oranje en zijn opstandige medeplichtigen tegen Zijne Majesteit(= Philips II), tot zij gewapenderhand zijn overmeesterd en gevangen genomen".
De mannen werden ter dood veroordeeld en nog dezelfde dag werd dit vonnis ten uitvoer gebracht. Twee stierven op het rad, Thomas Jansz. en negen anderen werden aan de galg gehangen. "Dat zij rusten in vrede. Met alle duizenden, die op aarde door andere duizenden zijn gedood", gaf Peter van Andel in zijn "Zes eeuwen Loevestein" hen als grafschrift mee.
Na Barend Rutgersz. en Hans Jansz. van Maaseik, was Thomas Jansz.Lamsoor dus de derde- maar minder bekend gebleven- Gorcumer, die slachtoffer werd van het strenge bewind van Alva. Anderhalf jaar later zou de balans omslaan. De Geuzen namen Gorinchem en Loevestein in en zorgden op hun beurt voor doden, de Gorcumse Martelaren.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- J.G.R. Acquoy, Herman de Ruyter. 's-Hertogenbosch, 1870, pp. 76-77(bijlage XII).
- Peter van Andel, Loevestein. Gorinchem,1968 p.9.
- Peter van Andel,Zes eeuwen Loevestein. Gorinchem,1969,p.87.
- W.F.Emck, De vonnissen van Alva's Bloedraad tegen Gorcumsche Burgers, 1567-1568. Gorinchem, 1920 p.7.
- W.F.Emck, Oude namen van huizen en straten in Gorinchem. Gorinchem, 1924(handschrift, GA Gorinchem).
- H.Enno van Gelder, De Nederlandse munten.Utrecht/Antwerpen, 1970 (Aula 213).
- Keuren en ordonnantiën, Oud Archief van de Stad Gorinchem. inv.nr.132 (transcriptie W.F.Emck, 1871).

- D. de Lange, De Martelaren van Gorcum. Utrecht/Antwerpen, 1954(Zonnewijzer 6), 9. 101.
- Jacob Marcus, Sententiën en Indagingen van den Hertog van Alba, etc.Amsterdam, 1735, pp.25-28.
- J.F.Oltmans, Het Slot Loevestein in 1570. Baarn, (facsimilé-uitgave 1908).
- Quohier van den tienden penning(1562).ARA Archief Staten van Holland vóór 1572,inv.nr. 1262 f.45v.
- Rekeningen van Andries van der Goes wegens de geconfiskeerde goederen in Zuid-Holland, 1567. ARA Archief Grafelijkheidskamer, rekeningen,inv.nr.4862, f.146.
- Wim Schoevers en Jan den Hengst, Plantenrijk, wilde planten in hun landschap. Amsterdam/Hasselt, 1978.
- Bert Stamkot, Geschiedenis van de stad Gorinchem. Gorinchem, 1982(Merewade 5), p.51.
- Bert Stamkot, Kijkgids Loevestein. Utrecht, 1986,pp.9-10.
- A.L.E.Verheyden, Le Conseil des Troubles;liste des condamnés(1567-1573), Brussel, 1961, nr.6113.

GORCUM MARITIEM VARIA

Bas van Beuzekom, projektmedewerker afdeling maritieme historie van de marinestaf

---

GERARD VAN SWAENSWIJCK EN ALEXANDER THEODORUS FRENSEL
Twee Gorcumse marineofficieren uit de eerste helft van de achttiende eeuw.

Gerard van Swaenswijck werd op 14 april 1679 te Gorinchem gedoopt. Hij was een zoon van Willem van Swaenswijck- vermoedelijk een militair- en Maria van der Mijl. Reeds op jeugdige leeftijd trad hij in dienst bij de admiraliteit van de Maze te Rotterdam. Kort na 1696 treffen we hem aan als luitenant op een oorlogsschip. Ruim tien jaar later volgt zijn bevordering tot commandeur, een rang die later meestal kapitein-luitenant genoemd wordt. Over zijn wapenfeiten is weinig bekend. Wellicht heeft hij deelgenomen aan de zeeoorlogen, welke de Republiek in die dagen voerde tegen diverse mogendheden. Een commandeur trad vaak op als plaatsvervanger van de kapitein van een oorlogsbodem, maar kon ook aangesteld worden als commandant van een klein oorlogsvaartuig.
Het enige wat ik tot nu toe verder over hem vond, was de datum waarop hij eervol ontslag kreeg. Dat was op 12 oktober 1723. Ook zijn overlijdensdatum kon ik tot nu toe niet achterhalen; wellicht is hij niet te Gorinchem overleden.

Alexander Theodorus Frensel aanschouwde het levenslicht op 1 november 1690. Op het moment, dat het boekje "Van Watergeus tot Schorpioen" verscheen" (mei 1979)was mij nog niet bekend, dat zijn wieg in Gorinchem had gestaan; algemeen werd aangenomen, dat hij een Amsterdammer was. In laatstgenoemde stad heeft hij dan ook het grootste deel van zijn leven gewoond, maar in 1712 wordt hij nog vermeld als belijdend lid van de Nederduits Gereformeerde Gemeente te Gorinchem.
Zijn staat van dienst was als volgt: 1700: adelborst; 1708: luitenant-ter-zee; 1721 commandeur; 1722:kapitein-ter-zee extra-ordinair; 1734: kapitein-ter-zee ordinair; 1748: schout-bij-nacht; 1750: vice-admiraal.
In tegenstelling tot van Swaenswijck diende Frensel bij de admiraliteit van Amsterdam. Hij overleed eind januari 1759.

naam GERARD VAN SWAENSWIJCK

Adm. Maze

1. geb. Gorinchem, ged. 14.04.1679 [e]
2. ovl. na 12.10.1723 [d]
3. luitenant ter zee 1696 [c]

   commandeur 14.11.1708 [a]
   28.01.1710 [d]
   28.10.1710 [b]

4. nevenfuncties
   onderbrekingen
6. datum en reden ontslag 12.10.1723 eervol ontslag op eigen verzoek [d]
7. plaatsingen en commando's

8. ouders Willem van Swaenswijck x Maria van der Mijl [e]
9. huwelijk
10. aantal kinderen
11. verwanten bij de marine

12. portretten

13. gebruikte bronnen [a] AA XXXIX, 116 ; [b] AA XXXI,9 [c] AA XXXVII,412 ; [d] AA 95 ; [e] DTB Gorinchem ;

14. andere bronnen

15. diversen

naam ALEXANDER THEODORUS FRENSEL

Adm. A'dam

1. geb. Gorinchem, 01.11.1690 2. ovl. Amsterdam, 01.1759

3. bevorderingen:

adelborst	1700
luitenant ter zee	1708
commandeur	25.03.1721
kapitein ter zee extra-ordinair	16.04.1722
kapitein ter zee ordinair	14.07.1734
schout-bij-nacht	08.11.1748
vice-admiraal	08.03.1750

4. nevenfuncties onderbrekingen 20.12.1714 verlof om als schipper ter koopvaardij te varen; vanaf 1715 ook inderdaad schipper geweest.

6. datum en reden ontslag overleden, eind januari 1759

7. plaatsingen en commando's

25.03.1721-	Duinrel( )
21.03.1725-01.1727	Tobago(24) naar Algiers.
21.10.1730-03.1732	Pallas(44) van november 1730 tot december 1731 in winter-konvooi naar Algiers
23.03.1736-07.1737	Middelburg(44) kruist op retourvloot VOC. Vaart vervolgens in konvooi naar Salee(Noord-Afrika)
07.05.1738-09.1739	Brederode(52) naar de Middellandse Zee; daar opgevolgd door ktz.Gijsbert de Lange.
08.05.1744-04.1746	Edam(52)in hulpescader onder lt.admiraal Hendrik Gravê naar Engeland, vervolgens naar Spanje

8. ouders

9. huwelijk ja

10. aantal kinderen niet bekend

11. verwanten bij de marine

12. portretten niet bekend

13. gebruikte bronnen DTB Gorinchem
Diverse archieven Staten-Generaal en Admiraliteit Amsterdam
Kohier van de Personele Quotatie over het jaar 1742(Gem.Arch. Amsterdam)

(7) plaatsingen en commando's(vervolg)

09.04.1748-09.1749	Watervliet(52) tot 01.06.1748 als commandant van een escader van 2 fregatten ter konvooiering naar de Noorse kust en de Oostzee; vervolgens naar de Middellandse Zee.

14. andere bronnen

15. diversen In 1712 wordt Frensel nog genoemd als belijdend lid der N.H.Kerk te Gorinchem; in 1742 woont hij met zijn gezin op de Gelderse kade te Amsterdam. Zijn inkomen bedraagt dan f. 2500,- per jaar.

Marinecarrière voor Gorcumer uit achttiende eeuw

Alexander Theodorus Frensel

Alexander Theodorus Frensel zag op 1 november 1690 binnen Gorcums wallen het levenslicht. Zijn ouder waren Johan Frederik Frensel en Maria Wijs. Alexander had nog een ouder zusje en twee jongere broers. Waar de Frensels woonden is niet bekend. Dat geldt ook voor het beroep van de vader, hoewel er kleine aanwijzingen zijn om te vermoeden dat hij een militaire functie vervulde. Alexander zou naar zee gaan. Dat gebeurde in die dagen vaak op zeer jeugdige leeftijd. Een opleiding vooraf aan de wal, zoals nu, kende men in die dagen in het geheel nog niet. Daarvan is pas voor 't eerst sprake tijdens de dagen van de Bataafse Republiek, een eeuw later.

• Adelborst

Frensel stapte als adelborst aan boord van een oorlogsschip van de Admiraliteit van Amsterdam toen hij zo'n jaar of 10 oud was. In deze tijd is zoiets nauwelijks voor te stellen, een adspirant-officier, met de leeftijd van een kind uit de vijfde klas van de basisschool. Als we ons dan bovendien nog verdiepen in de toestanden bij de marine in die dagen en de lage gages daarbij betrekken, vragen we ons toch wel af wat jongelui bezielde om dienst te nemen bij de marine. Was het de zucht naar romantiek en avontuur? Of het „vrije leven" aan boord in vergelijking met dat aan de wal? Hoe het ook zij, toen Frensel voet aan dek zette, was het nog niet zo'n probleem de schepen bemand te kijgen. Ons land was nog betrokken bij zee-oorlogen en de kans om zich te onderscheiden was ruimschoots aanwezig. Jaren later moest men in toenemende mate een beroep op buitenlands vlootpersoneel doen of tot ronselen overgaan teneinde de schepen voldoende te kunnen bemannen.

Daarnaast is bekend dat ook veel Nederlandse zee-officieren (soms tijdelijk) in buitenlandse dienst traden, als er op de Nederlandse vloot geen of onvoldoende emplooi voor hen was zoals in de tijd van vrede tussen 1713 en 1744. Mannen als Cornelis Cruys en Jan Hendrik van Kinsbergen hebben zelfs Russische vlooteenheden gecommandeerd. Onze jeugdige Gorcumse zeeman kreeg in 1708 zijn aanstelling als luitenant-ter-zee. Na de beëindiging van de Spaanse Successieoorlog in 1713 was er bij de vloot ineens weinig meer te doen. Frensel kreeg daarom verlof om tijdelijk naar de koopvaardij over te gaan, waar hij enkele jaren als schipper voer.
Het schijnt dat hij vervolgens ook enige tijd bij de Russische Marine in dienst is geweest. In de Nederlandse marinearchieven is hierover weinig of niets te vinden.

• Piratenbestrijder

Na zijn omzwervingen in den vreemde trad hij op 25 maart 1721 weer in dienst bij de Admiraliteit van Amsterdam, als kapitein-luitenant-ter-zee op de „Duinrel" (54 stukken, 320 koppen) onder vice-admiraal Francois van Aerssen van Sommelsdijk, in wiens eskader hij een tocht naar de Middellandse Zee meemaakte. Op 16 april 1722 kreeg hij een tijdelijke aanstelling als kapitein-ter zee. Als kommandant van het fregat „Tabago" (24 stukken) vertrok hij in april 1725 met nog een achttal andere oorlogsschepen onder de reeds genoemde vice-admiraal Van Aerssen voor een 22 maanden durende tocht naar de Middellandse Zee, waarbij naast de bescherming van een konvooi koopvaarders de bestrijding van de zeeroverij het voornaamste doel was.

Reeds spoedig na de uitreis, op 29 april 1725, wist Frensel zich te onderscheiden in een gevecht met het Algerijnse piratenschip „Witte Leeuw". In september van datzelfde jaar fungeerde Frensel als voornaamste onderhandelaar met de Dey van Algiers. Eén en ander verliep zonder veel moeite, de in 1712 gesloten vrede werd hernieuwd. Van november 1730 tot december opereerde Frensel voor de derde maal in het Middellandse zeegebied. Als bevelhebber op de „Pallas" (44 stukken) nam hij deel aan een winterkonvooi naar Algiers onder de bekwame leiding van Cornelis Schrijver.

• Kapitein ter zee

Op 14 juli 1734 kreeg Alexander zijn vaste aanstelling als kapitein ter zee in plaats van de overleden Edammer Jacob Teengs. Het duurde bijna twee jaar voordat Frensel weer het bevel kreeg over een oorlogsschip. Het was de „Middelburg" (44 stukken). Van april 1736 tot juni 1737 was hij aktief betrokken bij de begeleiding van een konvooi, bracht hij een bezoek aan het Noordafrikaanse Salee en beschermde tenslotte de VOC-retourvloot. Binnen het jaar werd hem opnieuw een commando toevertrouwd. Met de „Brederode" (52 stukken) kruiste hij een jaar in de Middellandse Zee, veruit het belangrijkste operatieterrein van de marine in die dagen.

Over het privéleven van Frensel is maar weinig bekend. We weten wel dat hij in het begin van de veertiger jaren van de achttiende eeuw een tamelijk groot huis aan de Gelderse Kade in Amsterdam bewoonde en een inkomen genoot van *f* 1.2500,- per jaar. Vermoedelijk zal hij gehuwd geweest zijn, maar de Amsterdamse archieven maken er geen melding van. In 1742 was Frensel één der marineofficieren, die zich in een gedrukte Memorie beklaagde over de onbekwaamheid van een groot gedeelte van het vlootpersoneel.

Als er in 1744 een hulp-escader van acht schepen onder de stokoude en halfzieke luitenant-admiraal Hendrik Grave naar Engeland wordt gezonden is Frensel één der scheepsbevelhebbers. Hij had toen de „Edam" (54 stukken) onder zijn bevel, maar wist evenals de anderen weinig uit te richten.
Ons land had in ieder geval aan zijn bondgenootschappelijke verplichtingen voldaan.

• Vlagofficier

Als er tegen het einde van 1748 een aantal vlagofficieren wordt benoemd is Frensel er ook bij. Op 8 november wordt hij schout-bij-nacht. Gedurende de daaraan voorafgaande zomermaanden was hij nogal in actie geweest. Vanaf de „Watervliet" (52 stukken) had hij een klein escadertje (twee fragatten) gecommandeerd. Hiermee had hij een konvooi op Noorwegen begeleid en vervolgens nog een bliksembezoek aan een oud en vertrouwd terrein gebracht: De Middellandse Zee. Acht maart 1750, de tweede verjaardag van de zoon van stadhouder Willem IV, is een heel merkwaardige datum in de geschiedenis van de Nederlandse Marine. Op die dag vond de grootste vlagofficiersaanstelling/benoeming plaats die de marine ooit kende. Vanaf dat moment waren er vijf luitenant-admiraals, zes vice-admiraals en acht schouten-bij-nacht in actieve dienst, in totaal 19, zelfs nog drie meer dan tijdens de grootste bloei van de Republiek in het midden van de zeventiende eeuw.

Frensel was één van de drie kersverse vice-admiraals bij de Admiraliteit van Amsterdam en tevens de eerste Gorcumer die deze rang bekleedde. Na hem zouden Jan Jacob van Hoey (in 1793), Aegidius van Braam (in 1814) en Jacobus Soutendam (in 1921) volgen. Voor zoveel hoge marineofficieren in actieve dienst was op een betrekkelijk kleine vloot eigenlijk geen plaats. Frensel heeft dan ook niet de kans gekregen zich hierna ter zee nog waar te maken. Dat betekent dat

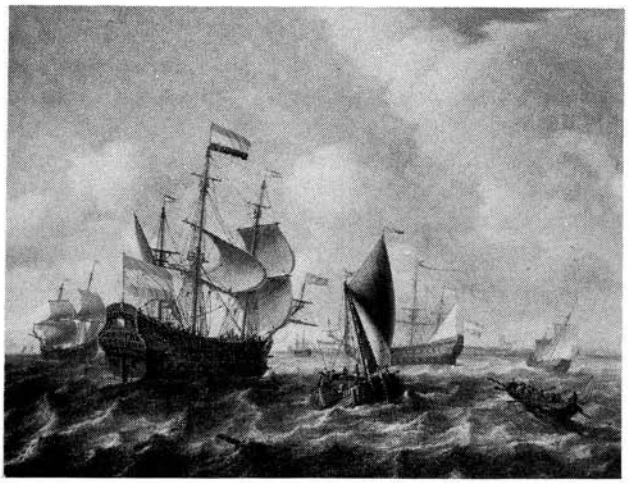
we dus eigenlijk weinig meer van hem horen. Aan de wal deed hij overigens toch nog weleens van zich spreken. Zoals in 1752. De hoogste chef bij de Admiraliteit van Amsterdam, luitenant-admiraal Cornelis Schrijver weigerde toen zonder voldoende inzage vooraf, stukken over de verdeling van buitgeld uit de jaren 1744 en 1745 te ondertekenen. Frensel, met de afwikkeling hiervan belast en door zeelieden die hun portie opeisten in het nauw gebracht, kwam op zondagmiddag 3 juli in huize Schrijver zeggen, dat alle betrokken officieren de volgende ochtend in herberg „De Kerseboom" voor de ondertekening bijeen zouden komen.

Schrijver bleef bij zijn weigering, waarop Frensel „zigh zeer in colere stelde" en sulx met onschikkelijke woorden en manieren van spreeken, als ook met grauwen en snauwen en overschreeuwingen". Hij liet Schrijver niet aan het woord komen, zodat deze „genoodsaakt was hem, heer Frensel, te zeggen dat men wel gelijk konde zingen, maar niet spreeken" en dat hij „die taal van hem ook niet verstond dog dat sulx veel meer paste op de vismarkt dan onder luyden van fatsoen en rangh". Beide heren gaven elkaar niet toe en Frensel liep tenslotte woedend het huis uit. Dit tafereel bleef bewaard, doordat het op Schrijvers verzoek notarieel werd vastgelegd aan de hand van een verklaring van dienstboden die in het voorhuis bij de open kamerdeur hadden staan luisteren.

Op 30 juli 1755 ging vice-admiraal Hendrik Lijnslager over naar de Admiraliteit van de Maze. Frensel werd hierdoor eerste vice-admiraal te Amsterdam en ontving hetzelfde traktement als zijn voorganger.

Naar zee is Frensel de laatste jaren van zijn leven niet meer geweest. In februari 1759 wordt hij voor het laatst in de archieven genoemd. Er wordt daarom aangenomen dat hij in datzelfde jaar te Amsterdam is overleden. Zijn graf is niet meer terug te vinden. In een tijd waarin weinig kundige marineofficieren voorkwamen stak hij beslist boven de middelmaat uit. Dat zijn naam als die van één der vele honderden admiraals die Nederland in de loop der eeuwen heeft gekend, in het vergeetboek was geraakt, is begrijpelijk.

uit Gorcumse Courant, 6 jan.1982

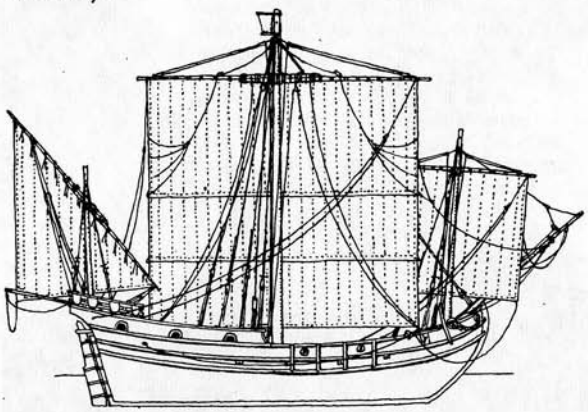
.Aernout Smit
(1641–1710)
Schepen voor anker

ZEEVAART IN DE ZESTIENDE EEUW

R.F. van Dijk

Het is bekend dat in vroeger tijd veel Gorkumers bij de scheepvaart betrokken zijn geweest. Zo onderhield Gorinchem veel beurtveren met andere plaatsen in Nederland. Ook het zilte sop werd niet geschuwd. Bij toeval kwam onlangs aan het licht, dat in de zomer van 1555 op één van de schepen die keizer Karel V naar Spanje begeleidden, de Gorkumse poorter Joachim Gerrits meevoer. Op de terugweg verdronk hij echter.
Bijzonder is wel, dat in 1564 een zekere Adriaan Bueren Willems met enkele Gorkumers een schip uitrustte om handel te drijven op Noorwegen en Danzig. Het schip, genaamd Vliegent Hert, mat 25 last(c. 75 m^3) en was 16 jaar oud. In die tijd was zo'n onderneming niet zonder risico. Op de wens van schipper Bueren vaardigde het stadsbestuur dan ook een akte uit, waarin het zeer vriendelijk alle edelen, stads- en dorpsbesturen, officieren en kooplieden verzocht Bueren in vrede te laten en op behoorlijke wijze handel met hem te drijven. Mogelijk is deze Bueren dezelfde als Adriaan van Bueren Willems, alias Cauwpis, die in 1556 een huis had op de plaats van het tegenwoordige pand Burgstraat 27.

Bronnen:
Rechterlijk archief Gorinchem, inv.nrs. 540(fol.160),541 (fol.533) en 263(fol.102v).

Reconstructietekening van een 16e eeuwse karveel (Björn Landström)

JEUGDHERINNERINGEN (I)

Tekst van de causerie, gehouden door de heer D.J. du Croo uit Eindhoven, Gorcumer van geboorte, op 28 november 1985

INLEIDING

Ik was een paar maanden geleden toevallig in Gorcum en bezocht toen het museum. Ik heb daar toen iets verteld over jeugdherinneringen en daarbij is het woord Gorcumse kermis gevallen. Dat bezoek heeft erin geresulteerd dat ik hier nu ben.
Jeugdherinneringen haal je meestal op als je met een paar leeftijdgenoten bent en vertel je niet voor een zaal met mensen. Weet je nog wel van die en hoe zat het ook weer met dat? Dat kan ik hier nu niet doen.
Ik ben naar Gorcum gegaan en heb toen rondgelopen en gekeken wat er nu nog over was van dat Gorcum van mijn jeugd. Nou, da's een verdomde hoop, dat zijn huizen waarvan ik echter niets wil vertellen, dat zijn architectonische verhalen en zo, maar de mensen die in die huizen woonden, die gaan weer voor je leven en de achtergronden van die mensen, dat is het verhaal van je jeugd. Het is hetzelfde als je een fotoalbum neemt. Dan kijk je naar die foto's, dan zie je die portretten weer, maar je ziet ook en je hoort ook wat zich achter die portretten afspeelde en op die toer wil ik vanavond maar even gaan.

M'N GROOTVADER

De eerste man in het fotoalbum die ik dan zie, is mijn grootvader en die zal ik vanavond gebruiken, alleen als aanloop om achtergronden open te breken en dat leidt dan vanzelf wel tot andere verhalen.
Mijn grootvader is geen geboren Gorcumer; hij werd geboren in 1829 in Brummen in Gelderland en is 95 jaar oud geworden. Hij heeft tot z'n 95-ste jaar de teugels van de familie in handen gehad. Omstreeks 1850 kwam hij in Gorcum en werd daar volontair in de groothandel van koloniale waren, koffie en thee van de firma Van Houwelingen en Visser, gevestigd op de hoek van de Arkelstraat en de Hoogstraat. Daar heeft hij het vak geleerd. Zo omstreeks 1855 is hij voor zichzelf begonnen als concurrent van z'n oorspronkelijke werkgevers. Hij is getrouwd en heeft eerst gewoond

op de Havendijk en later op de Langendijk. Dat huis is er nog en staat op de hoek van de Verwersteiger, tegenover de Kerksteeg. In dat huis op de Langendijk heb ik hem goed gekend, want ik was 14 jaar toen hij gestorven is. Dat huis is eigenlijk nog precies eender als het vroeger was, behoudens dan die winkelpui; die is later aangebracht. Maar als je nu op de Verwersteiger staat, zie je aan de kant van de haven de houten achtergevel met daarin een raam en dat was het raam waar mijn grootvader later voor zat. Hij was niet zo goed meer ter been en dan keek hij door dat raam in een spiegel(spion) op de Langendijk en de Kerksteeg naar zijn kantoor, zijn pakhuizen en de koffiebranderij. Die kon hij dan in de gaten houden en zien wie er in- en uitgingen.
Als ik dat huis weer zie, dan leeft het weer helemaal voor mij op en kan ik het natekenen zoals het toen was en zoals het tegenwoordig eigenlijk nog is. Eén van de dingen die ik mij van dat huis herinner was een communicatiesysteem. Het was een buis die liep van de woonkamer naar de daaronder gelegen keukens. Aan de beide uiteinden van die buis zat een mondstuk en daarin stak aan beide kanten een houten fluit. Als je wilde praten met beneden, blies je in die koker en dan ging beneden de fluit over en kon je met elkaar praten. Dat was een ideaal communicatiesysteem, want je kon elkaar namelijk niet in de rede vallen, dat is dus heel veel prettiger dan de tegenwoordige telefoonverbinding. Die keukens, daar was iets merkwaardigs mee;u kunt die keukens nog zien als u op de Appeldijk staat en u kijkt dan naar beneden. Dan ziet u dat er balkonnetjes voor zijn en dan heb je die deuren die naar de keukens leiden. 's Winters liepen die nog wel eens onder water en daarvoor hadden ze in die keukens vlonders, die je hoger en lager kon zetten. Het meubilair van die keukens werd op die vlonder geplaatst als het hoog water was. Dat overstromen was in Gorcum aan de orde van de dag vroeger, tenminste in mijn herinnering. Dan werden op het Eind paaltjes in de putjes geplaatst. Tussen die paaltjes kwamen planken, daartussen werd mest en zand gegooid, dat hield dan het water tegen, dat waren bekistingen. Soortgelijke bekistingen waren er ook te vinden in de poorten. Ik weet niet of ze er nu nog zijn, maar ik denk van wel; daar had je van die

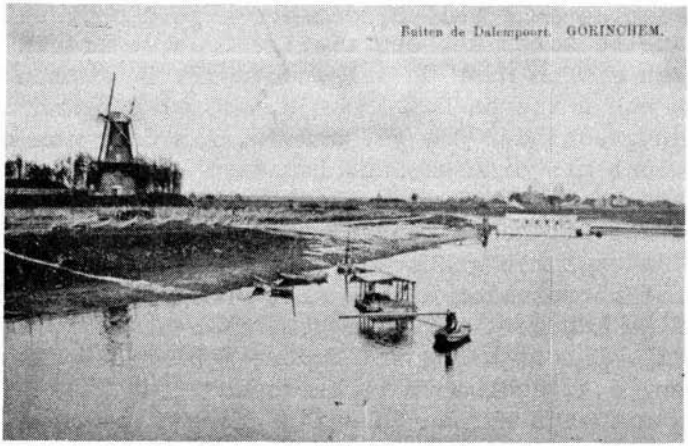
De achterzijde van het pand Langendijk 181 B, waar D.J. du Croo zijn woonhuis en winkel had. (foto drs. H.M. den Uijl)

sleuven, waar de balken ingingen bij hoog water.
Dat was dan iets over het hoge water, maar daar wilde ik helemaal niet over praten.
Mijn grootvader was een zeer progressieve figuur, een geweldige idealist. Hij voelde zich geroepen om de wereld te verbeteren. Er waren drie mensen waar hij een geweldige bewondering voor had en de portretten van die drie mensen hingen boven zijn bureau. Dat waren in de eerste plaats paus Leo XIII, van de encycliek "Rerum Novarum", vervolgens William Booth van het Leger des Heils en tenslotte Eduard Douwes Dekker, alias Multatuli. Die drie hadden, hoe verschillend ze ook waren, één gemeenschappelijke noemer en dat was de strijd tegen het sociale onrecht, het verbeteren van de sociale toestanden van de mensen. Tegen die achtergrond kunt u nu ook begrijpen, dat Bert Stamkot in zijn boek "Geschiedenis van de stad Gorinchem" over krotwoningen spreekt die in handen waren van huisjesmelkers. Hij zegt: "Er waren ook goede uitzonderingen, mensen die uit filantropische overwegingen daar iets aan deden" en dan noemt hij de familie Du Croo, dat was mijn grootvader. Hij heeft hier in Gorcum arbeiderswoningen laten bouwen in de Hovenierstraat en het Annahof op de Vissersdijk, genoemd naar zijn zuster Anna. Hij deed dat samen met een hovenier, een tuinder en een warmoezenier, vandaar de namen van die straten. Vroeger was er een gevelsteen, daar stonden de namen van die mensen allemaal op, maar die huizen zijn afgebroken en de steen is waarschijnlijk in het puin verdwenen.
Die huizen, dat was iets bijzonders in die tijd. Per huis hadden ze een W.C. en een vaste trap naar boven, dat was ongekend. Als je die huisjes neemt die er vroeger waren in de Weessteeg en die stegen tussen de Kortendijk en de Arkelstraat, dan kan je je eenvoudig niet voorstellen hoe daar mensen in gewoond hebben.
Mijn grootvader deed wel mee aan het verbeteren van de wereld, hoewel dat natuurlijk ook wel eens mislukte. De sociale toestanden in die tijd waren niet zo vrolijk, er heerste ontzettend veel armoede en als je geen werk had of je was ziek of oud, dan kwam je terecht bij de diaconie of bij armenzorg en was het dikwijls bedelen geblazen. Je had toen veel bedelaars, er waren zelfs beroepsbedelaars,

zwervers die het op die manier wel makkelijk vonden. Die kwamen aan de deur bellen, dan kreeg je een vreselijke klaagzang te horen net een zielige toon;ze kregen een paar centen en gingen naar de volgende deur. Zo kwamen die mensen aan hun natje en hun droogje, vooral aan hun natje.
Bij mijn grootvader was dat anders. Als daar een bedelaar kwam, moest hij binnenkomen. Dan werd hij op een stoel gepost naast z'n bureau en was de eerste vraag die m'n grootvader stelde:"Wat heb je te koop ?". Nou, die man had niets te koop. "Ja" zei m'n grootvader dan "Moet je eens luisteren, ik kan me voorstellen dat je niet kunt werken, je kan ziek zijn of je kan geen werk krijgen, maar bedelen, dat is mensonwaardig. D'r zijn nog wel andere manieren om aan de kost te komen, o.a. door iets te verkopen". Dan haalde hij een potlood uit zijn bureau en zei hij tegen die vent. "Hier heb je een potlood en dat moet jij nou van mij kopen voor 1 cent" Nou, die vent wou dat potlood niet en zei, dat hij geen cent had of zo. Er werd dan net zo lang tegen hem aangepraat, totdat hij op een gegeven moment zo gek was om een cent tevoorschijn te halen, waarvoor hij dat potlood kreeg. Opa vroeg dan: "Nou, wat heb je nu te koop ?"."Je hebt nu een potlood te koop.Nou, dan moet je mij dat potlood verkopen voor 2 cent". Die vent gaf dat potlood en kreeg 2 cent. M'n grootvader zei: "Kijk, dat is nu handel". Met deze gedachte in z'n hoofd heeft m'n grootvader ook z'n geld verdiend.
Die bedelaar kreeg dan een gros potloden en daarmee moest hij maar de boer opgaan. Het eind van het liedje was natuurlijk, dat die vent de eerste de beste kroeg binnenliep en probeerde om voor dat gros potloden een aantal borrels te krijgen. Op die manier ging die zaak dan de mist in.
Maar ja, niet alles mislukte. Hij is ook de man geweest die er voor zorgde dat er hier in Gorcum een zwembad kwam. Dat is niet bekend. Mijn grootvader bleef altijd een beetje op de achtergrond van de dingen, maar hij deed wel iets.

HET ZWEMBAD

Je had indertijd in Duitsland een dokter Kneipp. En dokter Kneipp was de man van de Kneippkuren. Deze bestonden er hoofdzakelijk in dat je met koud water werd afgespoten en baden nam in koud, stromend water. Dat was zo gezond en dat vond mijn grootvader ideaal. Maar het was thuis een beetje moeilijk om met een slang met koud water bespoten te worden in een zinken badje. Dat was bepaald niet ideaal. Toen wist

Het houten zwembad van de Gorinchemse Bad- en Zweminrichting buiten de Dalempoort

hij een aantal mensen mee te krijgen om hier in Gorcum een zwembad te maken in de rivier. Die mensen waren verenigd in de Maatschappij tot Nut van het Algemeen. Dat zwembad is tot stand gekomen en lag buiten de Dalempoort. Ik neem aan dat er onder u nog wel mensen zijn die dat zwembad gekend hebben.Dat bestond uit twee grote pontons, daar stonden de kleedhokjes op, en daartussen was het diepe bad, dat als bodem de rivier-bodem had. In dat diepe bad lag een pierenbadje dat van boven naar beneden afliep, met latjes afgezet, gescheiden van dat diepe bad. Je leerde zwemmen in dat kleine badje en kon daarna in het diepe. Opa ging niet zwemmen. Hij ging baden en had in dat zwembad een eigen privêhokje. Dat hokje had in zijn bodem een luik en daar voerde een trapje naar beneden, naar een ook weer met latjes afgezet gedeelte. Daar ging hij dan in zitten met rondom hem heen het koude, stromende water.Als hij zo een kwartier in dat koude water gezeten had, ging hij naar huis, pap eten, want dat deed hij voor zijn ontbijt. Dat was zijn manier van lichaamscultuur, en hij is er 95 jaar mee geworden.

(wordt vervolgd)

RESTAURATIE SCHILDERIJ "DE AANBIDDING" VOLTOOID

Rob Kreszner, conservator/beheerder van het museum "Dit is in Bethlehem"

In 1982 ontving "Oud-Gorcum" een grote verzameling schilderijen van de in 1983 overleden super-verzamelaar Matthijs de Jongh.
Het doek waar Matthijs zelf het meest van hield, voorstellende "De Aanbidding" had een ereplaats in zijn woonkamer, naast de schoorsteen.

De Voorstelling van het schilderstuk, dat 120 x 100 cm. meet, is globaal als volgt opgebouwd:
Binnen een ruïne met klassieke architectuur zit Maria die een witte doek bij de uiteinden omhoog tilt. Rechts achter Maria staat Jozef, geleund op een stok. Links knielen twee herders, waarvan er een zijn herdersstaf naast zich heeft neergelegd. Achter de knielende herders zijn een vrouw en twee mannen komen aanlopen, terwijl in het midden van de voorstelling een herderspaar de ruïne binnen-

treedt. Op de achtergrond is, op een helling, een stad zichtbaar met daarboven een donkere lucht.
De fraaie kleuren van het 17e eeuwse schilderij waren grotendeels aan het oog onttrokken door een sterk vergeelde vernis die het oppervlak bedekte. Mede vanwege enkele storende beschadigingen werd begin 1986 besloten tot restauratie over te gaan, alvorens het doek in het publiek te presenteren. Inmiddels is deze opknapbeurt, die enkele onvermoede details aan het licht bracht, vrijwel voltooid en zal "De Aanbidding" medio oktober in de vide van "Dit is in Bethlehem" prijken.

MAKER ONBEKEND

Over de maker van het schilderstuk lopen de opvattingen uiteen. De mening van Matthijs de Jongh hierover, die het toeschreef aan de 16e eeuwse Gorinchemse schilder Abraham Bloemaert, wordt niet gedeeld door de heer drs. P.Dirkse, als onderzoeker verbonden aan het Rijksmuseum "Het Catharijne Convent" in Utrecht. Nog voor de restauratie onder-

"De Aanbidding" in het atelier van de heer Deuss

zocht hij het doek, dat zijns inziens dateert uit het eind van de 17e eeuw en, zo stelt hij in zijn verslag, "ik vraag me zelfs af of het niet eerder Zuid-Nederlands dan Noord-Nederlands is". Over een mogelijke maker van het kunstwerk laat hij zich niet uit.
De restaurator van het schilderij, de heer P.J.M. Deuss, die eerder o.a. de paneelschildering"Dijkdoorbraak bij Gorinchem" voor ons restaureerde, is een andere mening toegedaan, gebaseerd op de struktuur en de kleur van de verf die na verwijdering van de vuile vernislaag tevoorschijn kwam. Hij dateert het stuk rond 1650 en denkt aan de Utrechtse school als plaats van herkomst. In zijn goed gedocumenteerde restauratieverslag maakt hij melding van een belangrijke ontdekking:
"... Bij deze reiniging is de signatuur, een monogram, nadat deze onder een overschildering schuilging, tevoorschijn gekomen. Het monogram is gedeeltelijk beschadigd!
Met behulp van een microscoop maakte Deuss een reconstruktie van het monogram, wat wellicht uiteindelijk zal leiden tot de ontdekking van de vervaardiger van "De Aanbidding".

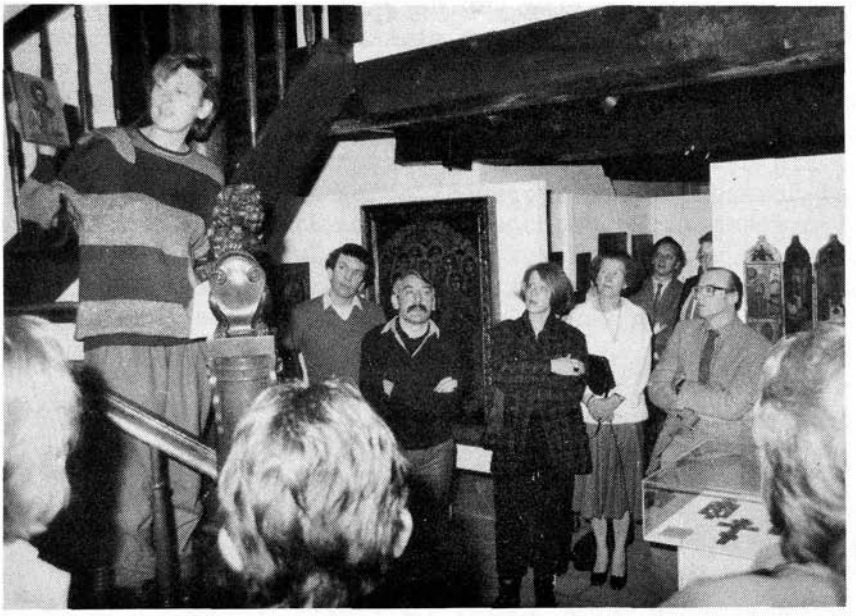
"De Aanbidding" , met rechts daarvan het monogram

C. de Ruiter, voorzitter beheerscommissie museum
" Dit is in Bethlehem "

IKONEN

18 januari t/m 19 maart 1986

Mevr. Ingrid Zoetmulder(links)opende op 18 januari de tentoonstelling "Ikonen"

Op zaterdag 18 januari begon in de expositie-ruimte een indrukwekkende tentoonstelling van ikonen. De opening werd verricht door mevrouw drs. Ingrid Zoetmulder van Galerie Zoetmulder uit Delft, gespecialiseerd in deze kunstvorm. Dank zij haar medewerking kon dit evenement plaatsvinden. Tijdens de expositie was mevrouw Zoetmulder verschillende malen in het museum om geïnteresseerden informatie over ikonen te verstrekken. Het is langzamerhand traditie geworden om gedurende de tentoonstellingen een of meer artikelen

te verkopen die nauw met het geëxposeerde in verband staan. Ditmaal waren het prentbriefkaarten met afbeeldingen van ikonen en een standaardwerk over hetzelfde onderwerp. De netto-opbrengst komt steeds ten goede aan het door onze vereniging in het leven geroepen Fonds voor Restauratie en Aankopen. De ikonen trokken in totaal 1203 bezoekers.

BLIK IN HET VERLEDEN

22 maart t/m 25 mei 1986

De heer J.C. Nijland van de afdeling Public Relations van de blikindustrie Thomassen & Drijver, Verblifa uit Deventer, opende op 22 maart de tweede expositie in 1986, grotendeels

De heren Frank van Gelder(links) en J.C. Nijland bij de opening van "Blik in het verleden" op 22 maart

bestaande uit een zorgvuldig uitgekozen deel van de immense verzameling oude blikverpakkingen van Frank van Gelder uit Kedichem, aangevuld met blikken doosjes, bussen, trommeltjes e.d. van plaatselijke bruikleengevers. De tentoonstelling werd gecompleteerd door oude foto's, aquarellen e.d. en niet te vergeten een door Thomassen & Drijver afgestane collectie oude gereedschappen die vroeger bij de blikfabricage

werden gebruikt. Het Gorcumse element was goed vertegenwoordigd met blikken van bekende firma's als De Bruin, Ravenswaaij en De Kroes, wat het geheel een extra nostalgisch tintje gaf.
"Blik in het verleden" werd bezocht door 1827 personen, waaronder velen van ver buiten stad en streek, daarop geattendeerd door lovende besprekingen in kranten en tijdschriften.

DE FIETS

14 juni t/m 21 september 1986

"Van loopfiets tot vouwfiets" is de ondertitel van de zomerexpositie die nog t/m 21 september is te zien. Deze tentoonstelling omvat vijftien oude fietsen, aangevuld met allerlei voorwerpen en documenten die met de geschiedenis van de fiets in de periode 1830 tot 1960 te maken hebben, zoals een collectie oude affiches, accessoires vanaf zadels tot trappers, tot in de perfectie nagemaakte fietsminiaturen, oude ANWB-attributen, prijscouranten, advertenties, foto's en nog veel meer De tentoonstelling werd op originele wijze voor het publiek geopend door de heer G.J. Moed (directeur/eigenaar van het fiets-annex automuseum Velorama in Nijmegen en tevens de belangrijkste bruikleengever) die vooraf een zgn. "hoge bi" besteeg en daarmee door de Gasthuisstraat reed, een acrobatische prestatie, die veel belangstelling trok.

" Van loopfiets tot vouwfiets" kwam tot stand met medewerking van Velorama, museum "De Waag" in Deventer, het Stedelijk Museum in Amsterdam, de ANWB in Den Haag, de gemeentelijke archiefdienst in Gorinchem, mevrouw S. van Hees uit Gorinchem en de heren C.F.Arnold uit Haarlem, T.de Haer uit Heelsum, W. Philipse uit Nijmegen en P.C. van Mill en J. de Wit uit Gorinchem.
De expositie heeft al veel bezoekers getrokken. In het volgende nummer van "Oud-Gorcum Varia" komen we op deze tentoonstelling terug.
Zeker is, dat deze expositie door geen lid van "Oud-Gorcum" gemist mag worden. Wie nog geen kans zag een kijkje te komen nemen, moet dan ook beslist van de nog resterende periode gebruik maken om "Van loopfiets tot vouwfiets" te bewonderen.

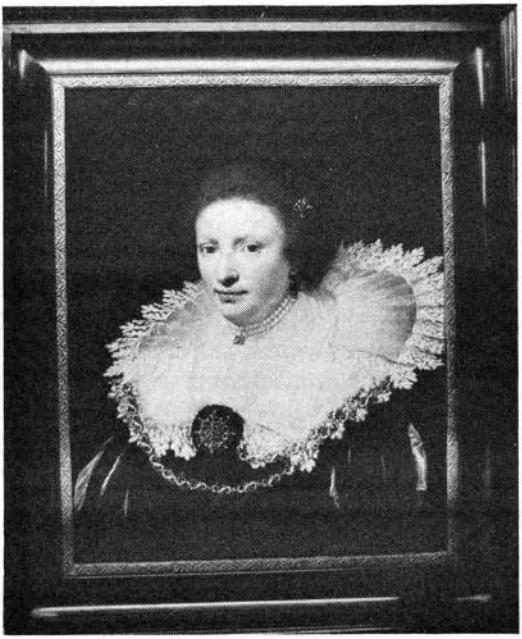
E X P O S I T I E - A G E N D A

11 oktober t/m 28 december 1986

KEUZE UIT HET WERK VAN DE GRAFICUS M.C. ESCHER

PORTRET WILHELMINA VAN ARKEL

Sinds kort beschikt "Dit is in Bethlehem" over een fraai portret van Wilhelmina van Arkel, in bruikleen afgestaan door de Rijksdienst Beeldende Kunst.
Het schilderij werd gemaakt door de bekende 17e-eeuwse schilder/portrettist Jan Anthonisz van Ravesteyn (ca. 1572-1657), twee jaar voor het overlijden van Wilhelmina van Arkel, in 1628.
Van Ravesteyn, van wie in verschillende grote musea, waaronder het Rijksmuseum, werk is te zien, signeerde het portret rechtsboven met de initialen JVR en de toevoeging "F anno 1626".
De aanwinst is daarom zo interessant omdat ons museum sinds anderhalf jaar het gerestaureerde grafmonument van dezelfde Wilhelmina van Arkel rijk is.
Het schilderij, afmetingen 65 x 52 cm., heeft een plaats gekregen naast het grafmonument in de introductiekamer op de eerste verdieping.

Het portret van Wilhelmina van Arkel

NATIONAAL MUSEUMWEEKEINDE

"Dit is in Bethlehem" heeft dit jaar voor het eerst deelgenomen aan het Nationaal Museumweekeinde, dat tot doel heeft het museumbezoek te bevorderen onder mensen die, wellicht uit drempelvrees, nog nimmer zover kwamen om hun "eigen" museum te bezoeken. Op 12 en 13 april werd "Dit is in Bethlehem" daartoe gratis opengesteld, terwijl op beide dagen drie keer- ook weer gratis -een rondleiding werd aangeboden, waarvan dankbaar gebruik werd gemaakt. De rondleidingen werden verzorgd door de dames De Kok, Kreukniet en Phielix en onze beheerder/conservator Kreszner.
In totaal konden 372 bezoekers worden geteld, waarvan er zeker tot de vaste "klanten" zullen gaan behoren.

OUDE KLOKKEN

Tot de omvangrijke schenking van wijlen ons erelid Matthijs de Jongh behoort ook een collectie oude klokken, die echter in slechte staat verkeerde. Regelmatig wordt aan de revisie

van de klokken gewerkt door een groepje vrijwilligers bestaande uit de heren G.W. van Doornik, J. de Jong, L.F.v.d. Pol en M.A. v.d.Staal. De herstelwerkzaamheden zijn nu

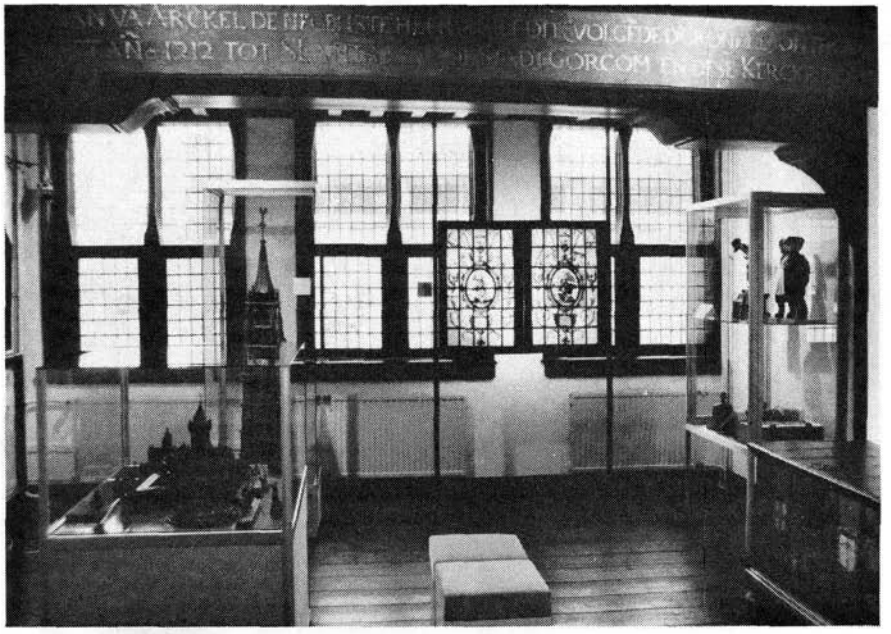
De heren J. de Jong(links) en M.v.d.Staal bezig met het herstel van klokken

vrijwel afgerond en binnen niet al te lange tijd zal in het museum daarom een mini-expositie van deze uurwerken worden ingericht.

JUBILEUM

Volgend jaar, om precies te zijn op 20 juli 1987, bestaat het museum 75 jaar. Ter gelegenheid hiervan zullen door onze vereniging(vanaf de oprichting nauw met "Dit is in Bethlehem" verbonden) en de beheerscommissie verschillende activiteiten op touw worden gezet.
Het hoogtepunt zal bestaan uit een zeer bijzondere tentoonstelling.
We houden u op de hoogte.

EREPLAATS VOOR OUDE RAMEN

De gebrandschilderde ramen op de tweede verdieping. Aan de bovenkant het fragment van het grafbord

Na een grondige restauratie, betaald uit het jubileumfonds van "Oud-Gorcum", zijn begin februari de twee gebrandschilderde ramen in de vaste collectie opgenomen. Ze hebben een ereplaats gekregen op de tweede verdieping. Om ze goed uit te laten komen is een metalen constructie aangebracht. De ramen, die dateren uit 1629, waren al vele jaren eigendom van onze vereniging. Ze zijn afkomstig uit het voormalig Zieken-Gasthuis aan de Haarstraat. In dezelfde ruimte is ook het door de Dordtse restaurateur P.J.M. Deuss herstelde fragment van het wapenbord van het graf van Jan van Arkel opgehangen. Deze restauratie is bekostigd uit het Fonds voor Restauratie en Aankopen.

AFSCHEID H.C. KRUIJT

Op 23 mei moest de beheerscommissie helaas afscheid nemen van bestuurslid H.C.Kruijt, die om persoonlijke redenen niet voor herbenoeming in aanmerking wenste te komen. De heer

Bij het afscheid in het stadhuis van bestuurslid H.C. Kruijt op 23 mei.
Staande v.l.n.r.: C.A.Vogel(lid beheerscommissie), mevr. H. Kruijt, C. de Ruiter(voorzitter beheerscommissie), H.C. Kruijt(scheidend bestuurslid), H.C.P. Bloembergen(voorzitter "Oud-Gorcum"), mevr. N. ten Cate(lid beheerscommissie), mevr.A.Lether-Bor(medewerkster bureau Welzijn van de gemeente), A.J.Busch(adviseur beheerscommissie) en B.C.A.M. Poiesz(hoofd bureau Welzijn van de gemeente).
Zittend v.l.n.r.:R.Kreszner(beheerder/conservator), mevr.P.M.Kalis-Eyzinga(wethouder), mevr.W.Kreukniet-den Hertog(2e voorzitter beheerscommissie) en mevr. J.J. de Kok(secretaris beheerscommissie).

Kruijt heeft van meet af aan(december 1979)tot het kleine groepje leden van "Oud-Gorcum" behoord dat alles op alles heeft gezet om het zozeer in versukkeling geraakte museum, waarvan de deur zelfs drie jaar op slot moest, weer nieuw

leven in te blazen. Na de zeer arbeidsintensieve periode, die aan de heropening in september 1982 voorafging ontpopte collega Kruijt zich tot een professionele organisator en vormgever van de vele exposities die "Dit is in Bethlehem" zo'n grote faam hebben bezorgd. Niet minder dan 17 tentoonstellingen, vanaf "Dick Bruna" tot en met "Blik in het verleden" kwamen vooral door de grote inzet en inventiviteit van Kruijt tot stand.
Iedereen die een beetje benul heeft van wat er komt kijken voor een tentoonstelling gereed is op het niveau zoals in het museum worden gehouden, beseft wat Kruijt voor "Dit is in Bethlehem"- en daarmee voor "Oud-Gorcum"- heeft betekend. Gelukkig heeft beheerder/ conservator Kreszner met bestuurslid C.A.Vogel in de afgelopen jaren veel van het scheidende bestuurslid kunnen leren, waardoor er goede hoop is dat het expositiebeleid in hoofdlijnen kan worden voortgezet.
Behalve door de voorzitter van de beheerscommissie, werd het scheidende bestuurslid in aanwezigheid van mevrouw Kruijt, toegesproken en bedankt door wethouder mevrouw P.M. Kalis-Eyzinga, die benadrukte dat de heer Kruijt door zijn werk voor het museum ook veel betekend heeft voor de Gorcumse gemeenschap en de promotie van Gorinchem naar buiten.

DEPOT - EN OPSLAGRUIMTE

Een afdoende oplossing voor het nijpend gebrek aan depot- en opslagruimte werd de afgelopen maanden, met medewerking van de gemeenteraad, gevonden door de goede ruimte aan de Zusterstraat in gebruik te nemen.
In de loop van de komende maanden zal dit depot, dat ook ruimte biedt om het tentoonstellingsmateriaal op te slaan, verder worden ingericht.

EXCURSIE NAAR BRIELLE

Bas van Beuzekom

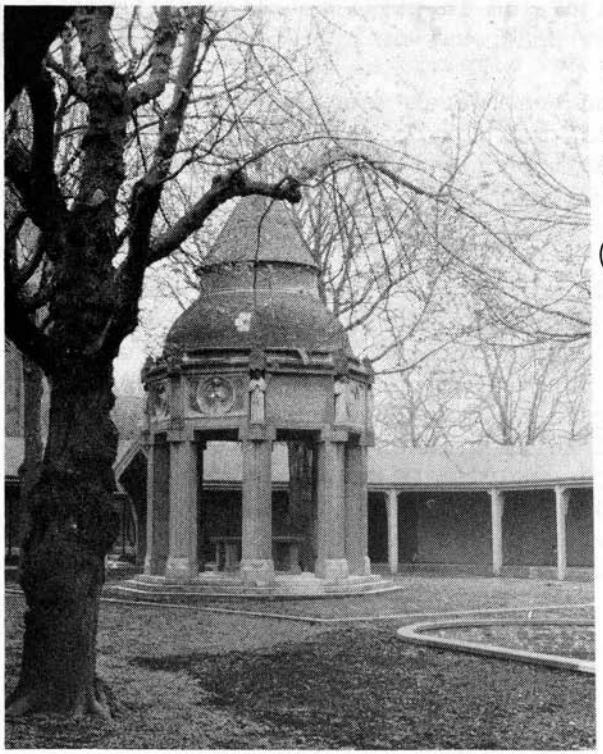

Op zaterdag 26 april j.l. vond de jaarlijkse excursie plaats. Twee touringcars van de fa. Verschoor uit Hardinxveld-Giessendam zorgden voor het vervoer van de ongeveer 80 deelnemers naar het oude geuzenstadje Briel-le. Omdat de Alblasserdamse brug voor alle verkeer was afgesloten, moest via Dordrecht gereden worden, wat gelukkig niet al te veel vertraging tot gevolg had.
Te circa 10.45 uur vond de ontvangst in het stadhuis plaats. Na de koffie volgde een toespraak door burge-meester De Ronde, oud-wethouder van Gorinchem.
Het gezelschap werd hierna in enkele groepen gesplitst, welke door gidsen van de V.V.V. door het historische stadje werden rondgeleid.
Het volgende punt op de agenda was de warme maaltijd, een zg. "geuzenmaaltijd" (om in stijl te blijven), bestaan-de uit raasdonders met spek, wat er bij de meesten inging als koek.
Met volle maag werd nu een bezoek gebracht aan de St.-Catharijnekerk, waarbij men ook de gelegenheid kreeg de (niet afgebouwde, maar toch nog flink hoge) toren te be-klimmen. Ook was er gelegenheid om op eigen houtje het stadje wat nader te verkennen of om een souvenir of iets dergelijks te kopen.
De "bedevaart" naar de kerk met het Martelveld was voor sommigen slechts een zeer korte aangelegenheid, omdat door een misverstand een der groepen te laat op de afge-sproken opstapplaats van de bus verscheen.
Het in de nabijheid gelegen café bood helaas ook geen ge-legenheid tot zittend koffiedrinken.
Inmiddels was het tijd geworden om de terugreis naar Gorinchem te aanvaarden.
Tegen 18.00 uur arriveerden we daar weer. Ondanks enkele organisatorische probleempjes kunnen we terugzien op een geslaagde dag.

In het Hofje (ex-Arsenaal) tijdens de wandeling door Brielle

(foto's G. Nieuwenhuis)

Gedenkteken voor de Gorcumse Martelaren

BRIELSE ZEEHELDEN

Bas van Beuzekom, projektmedewerker afdeling maritieme historie van de marinestaf

---

De overwinning op de Spaanse Armada bij Duins op 21 oktober 1639, met portretten van Witte Cornelisz.de With en Maarten Harpertsz.Tromp. (prentbriefkaart, ca. 1950)

Tijdens de rondwandeling door Brielle werd niet of nauwelijks aandacht geschonken aan een viertal beroemde admiraals, welke in het stadje het levenslicht aanschouwden.Toegegeven, er herinnert eigenlijk ook niet zo erg veel aan deze vlootvoogden in het stadje; voor mij een reden temeer om er op deze plaats- zij het dan ook zeer summier- wat aandacht aan te schenken.
Als eerste wil ik noemen Willem Bloys van Treslong,geboren in 1529. Hij speelde een belangrijke rol bij de inneming van Den Briel door de watergeuzen op 1 april 1572. Later, in 1576 werd hij benoemd tot luitenant-admiraal van Zeeland. Na in 1585 in ongenade te zijn gevallen sleet hij de laatste jaren van zijn leven op

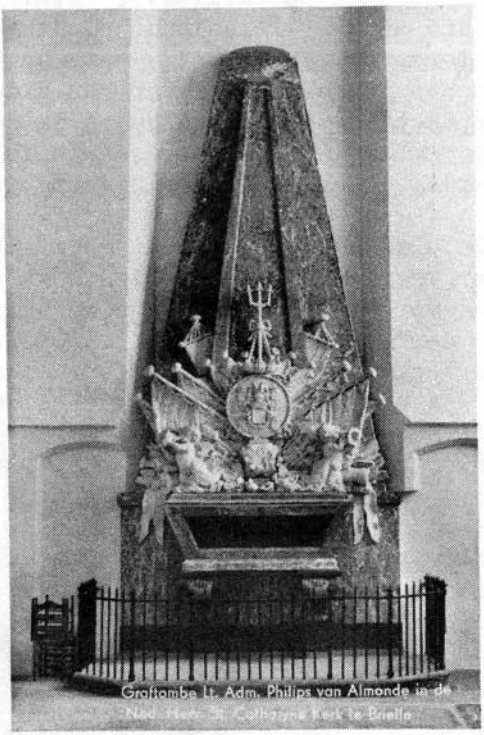
huis te Zwieten bij Leiden, waar hij op 17 juli 1594 is overleden.
Maarten Harpertsz. Tromp is de tweede in de rij, en tevens de meest bekende. Hij werd op 23 april 1597 geboren als zoon van een kapitein ter zee. Zijn opleiding tot marine-officier ontving hij aan boord van het schip van zijn vader. Zijn geboortehuis treffen we in Den Briel niet meer aan.Wel een vervallen pand in Brielle's voornaamste winkelstraat, de Voorstraat, het voormalige Hotel "De Nymph", dat bekend staat als het woonhuis van Tromp. Vermoedelijk heeft de beroemde admiraal er echter nooit gewoond. Na zijn eerste huwelijk in 1624 ging hij namelijk in Rotterdam wonen. In 1637 werd hij de hoogste marinebevelhebber in de Republiek, in de rang van luitenant-admiraal van Holland en Westfriesland. Zijn voornaamste wapenfeit is de overwinning bij Duins op de Spaanse Armada geweest op 21 oktober 1639. Tromp sneuvelde op 10 augustus 1653 tijdens de slag bij Ter Heyde, de laatste zeeslag van de Eerste Engelse Oorlog.

Het voormalige hotel "De Nymph"
in de Voorstraat te Brielle.
(prentbriefkaart,ca 1950)

Het Trompmuseum is naar hem genoemd. Tijdens de excursie was er helaas geen gelegenheid dit museum te bezoeken.

Vervolgens krijgen we Witte Cornelisz.de With, vice-admiraal van Holland en West-Friesland, plaatsvervanger van Tromp, geboren op 29 maart 1599 aan de Hogendijk, even buiten het stadje, overleden aan zijn verwondingen, opgelopen tijdens de zeeslag in de Sont tegen Zweden op 8 november 1658 en begraven in de St.Laurenskerk te Rotterdam, waar hij evenals Tromp gewoond heeft.
Tussen Tromp en De With heeft het nooit goed geboterd; onderlinge naijver vierde de boventoon. Hun karakters lagen trouwens ook ver uit elkaar. De goedmoedige Tromp, bijgenaamd" Bestevaer" en de stoutmoedige De With, bijgenaamd "Admiraal Vechtgraag", zij vormden samen een onmogelijk paar, wat de resultaten van onze zeemacht in die dagen niet ten goede kwam.
Aan de With herinnert eigenlijk niets meer in zijn geboorteplaats.
Als laatste in de rij moet Philips van Almonde, geboren op 29 december 1644 als zoon van een Briels magistraat, genoemd worden. Zijn woonhuis vinden we in de reeds genoemde Voorstraat; het verkeert gelukkig in redelijk goede staat, er is thans een juwelierszaak in gevestigd.
Tijdens de bezichtiging van de St-Catharijnekerk hebben we zijn grafmonument kunnen zien, opgericht door familieleden.
In tegenstelling tot Tromp en De With werd Van Almonde niet op staatskosten begraven. Dit, omdat hij niet in dienst van het vaderland gesneuveld was.Hij overleed op 11 januari 1711, thuis op zijn boerderij in Oegstgeest.
Van Almonde was overigens een zeer bekwaam zeeofficier, voortgekomen uit de school van De Ruyter, onder wie hij gediend heeft tijdens de Derde Engelse Oorlog(1672-1674) en daarna in de Middellandse Zee.
In 1691 volgde hij Cornelis Tromp- zoon van Maarten- op als opperbevelhebber van de Nederlandse vloot,in de rang van luitenant-admiraal bij de admiraliteit van de Maze te Rotterdam. Hij onderscheidde zich met name in de strijd ter zee tegen Frankrijk tijdens de Negenjarige Oorlog (1688-1697).

Graftombe Philips van Almonde
in de St.Catharijnekerk te Den
Briel.
(prentbriefkaart, ca.1950)

Naar alle vier zeehelden is een fregat van de Koninklijke Marine genoemd:

Hr.Ms.Tromp (naamkode F 801),geleidewapenfregat.
Hr.Ms.Philips van Almonde(naamkode F 823), standaardfregat.
Hr.Ms.Blois van Treslong(naamkode F 824),standaardfregat.
Hr.Ms.Witte de With(naamkode F 813), luchtverdedigingsfregat.(zal in september 1986 in dienst gesteld worden).

NIEUWE BOEKEN OVER STAD EN/OF STREEK

Bas van Beuzekom

OVER BLOKLAND, geschiedenis van een dorp in het land van Arkel.

Het is alweer enige tijd geleden- op 6 januari 1986 om precies te zijn- dat bovengenoemd boek, geschreven door Gerda en Claas van Kuilenburg, in gebouw De Hoeksteen te Hoogblokland aan de laatste burgemeester van die plaats, de heer M.W. Schakel werd uitgereikt.
In de ter gelegenheid van de verschijning van dit boek uitgekomen folder lezen we ondermeer het volgende:
"Op het moment, dat Hoogblokland ophoudt te bestaan als zelfstandige gemeente, verschijnt er een boek over dit dorp.
Een boek, dat niet alleen de interesse zal hebben van de Hoogbloklanders, maar ook van velen daarbuiten.
De auteurs hebben hun werk namelijk breed opgezet.Veel verbanden in de streek werden daardoor aan het licht gebracht. De grote betekenis van de stad Gorinchem is op allerlei terrein door de eeuwen heen van groot belang geweest. Maar ook de dorpen onderling hadden vele contacten. De strijd tegen het water moest eendrachtig gevoerd worden.
Het boek is overzichtelijk opgesteld.
Gekozen is voor een aantal onderwerpen die afzonderlijk behandeld worden.
Men kan ze dus los van elkaar lezen.
De teksten zijn vlot geschreven in een heldere, duidelijke taal.
Grote zorg is ook besteed aan de illustraties. Meer dan tweehonderd afbeeldingen van prenten,gravures, kaarten en geschriften maken het geheel tot een prachtig kijk- en leesboek.
Over Blokland is uitgegeven door de Historische Vereniging Hoogblokland, Hoornaar en Noordeloos,meet 21 x 28 cm., is 200 pagina's dik en gebonden in hard kaft met donkerblauw linnen.
De prijs bedraagt f. 36,50.
Men kan het boek bestellen bij:Secretariaat H.V. Hoogblokland, Hoornaar en Noordeloos, p/a B. Bode, Kleine Haarsekade 82, 4205 VD Gorinchem".

DE WAARD IN OORLOGSTIJD

De Alblasserwaard tussen 1940 en 1945, door A.Korpel, uitgegeven bij de Klaroen te Alblasserdam. Drie delen, respectievelijk verschenen in 1983, 1984 en 1985.
Deel I ca. 230 pag. prijs f. 34,50
Deel II ca. 170 pag. prijs f. 27,90
Deel III ca. 210 pag. prijs f. 34,=

Hoewel deze serie boeken reeds enige tijd geleden op de markt verschenen, wil ik er op deze plaats toch graag nog enige aandacht aan schenken.
Het is een goede gedachte geweest om de geschiedenis van de Alblasserwaard tijdens de Tweede wereldoorlog op papier vast te leggen. De samensteller heeft dit gedaan aan de hand van ooggetuigeverslagen, aangevuld met gegevens uit diverse archieven enz.
Het resultaat van zijn ijverige speuren mag er qua omvang zijn; het schiet echter helaas tekort, waar het systematiek en analyse betreft. Zo ontstonden er een drietal bundels met verhalen van een aantal willekeurige gebeurtenissen, zonder veel samenhang met slechts één ding gemeen:alles speelt zich in genoemde periode af in de Alblasserwaard. Doordat al die gebeurtenissen tot nu toe nimmer aan het papier werden toevertrouwd, is deze serie toch bijzonder waardevol voor de lokale geschiedschrijving.
Voor wat de geschiedenis van Gorinchem betreft, zijn vooral de hieronder vermelde hoofdstukken van belang:

Deel I 2)de illegale pers
6)het drama van de Joden
14)de april-meistaking:acht doden in de Waard
Deel II 34)de hele verzetshaard werd opgerold
35)schoten op de Gorkumse veerboot
53)razzia om Unitas
55)de ondergang van het strijkijzer

Ondanks een aantal tekortkomingen wil ik deze boeken,van belang voor iedereen die interesse heeft in de geschiedenis van de Alblasserwaard, toch van harte bij u aanbevelen.

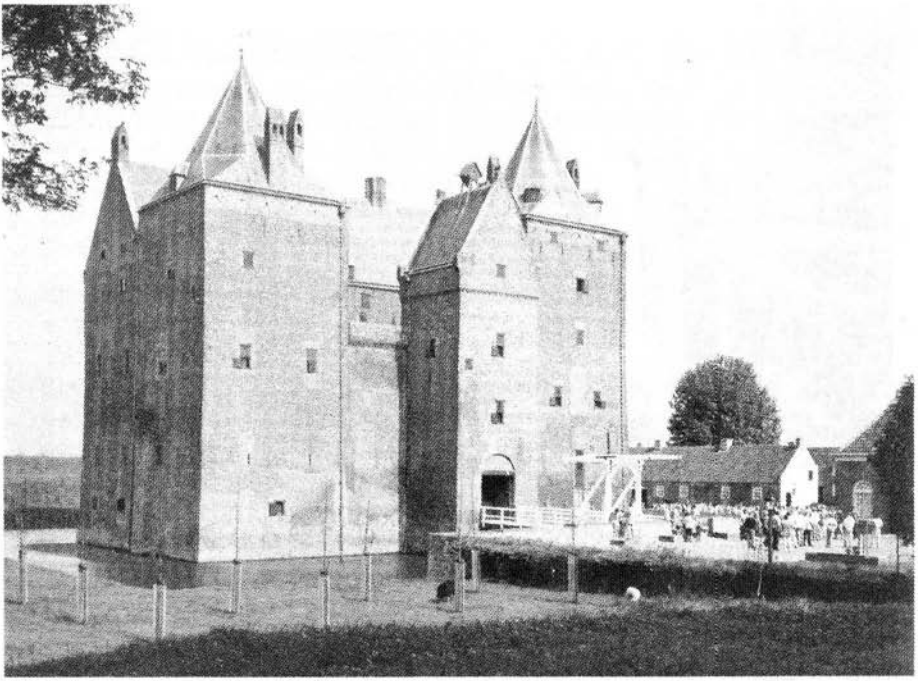
Op de volgende pagina een afbeelding van de op 4 november 1944 gebombardeerde Affuitloods aan de Boerenstraat in Gorinchem.

KIJKGIDS LOEVESTEIN

Samengesteld door Bert Stamkot.Uitgave van de Stichting Matrijs te Utrecht(1986)in nauwe samenwerking met de Stichting vrienden van Loevestein.Het boekje telt 24 pagina's; de prijs van de schitterend uitgevoerde gids bedraagt f. 7,95

"De geschiedenis van het slot Loevestein is rijk en gevarieerd, en ze is nauw verweven met de vaderlandse historie. Gelegen waar Maas en Waal te zamen stromen was het fraaie kasteel tot voor kort een strategisch punt van belang. In dit boekje wordt beschreven hoe het kasteel in de veertiende eeuw gebouwd werd, en hoe Loevestein van burcht tot gevangenis werd, van gevangenis tot kazerne, en van kazerne tot een belangrijk cultuur-historisch monument. Een rondleiding door het kasteel en over het terrein er om heen toont de historische associaties die met de oude burcht

Slot Loevestein na de restauratie(voorjaar 1986)

verbonden zijn, en doet de forse schoonheid van de architectuur goed uit komen: het volledig gerestaureerde kasteel is een bezoek zeker waard !
Uitgekiende illustraties en spectaculaire fotografie maken van deze gids een waardevol document dat het oude slot toont in zijn nieuwe glorie".

Op 17 juli j.l. werd het eerste exemplaar op het slot door Jaap Verschoor, voorzitter van Matrijs, overhandigd aan burgemeester L. Vleggeert, voorzitter van de Stichting vrienden van Loevestein.
De Matrijs Kijkgids Loevestein is het eerste deel van een nieuwe serie boekjes, waarin belangrijke monumenten in Nederland en Vlaanderen worden belicht.

DE HENNEPTEELT

Onlangs verscheen er een nieuwe uitgave van de Historische Vereniging Hardinxveld-Giessendam, getiteld"De Hennepteelt", van de hand van de heer P.Verhagen uit Gorinchem.

Het veertig pagina's tellende boekje geeft" een beknopt overzicht van de hennepteelt met name in de Alblasserwaard, maar ook in de Vijfheerenlanden en de Krimpenerwaard.Veel van zijn informatie haalde de auteur bij de landbouwers in de twee eerstgenoemde gebieden", aldus recensent Barend Bode in de Gorcumse Courant van 23 juli j.l.
Hij noemt een publicatie over de hennepteelt in deze tijd, waarin deze verboden is en waarin mannen en vrouwen die zelf nog in de hennepteelt werkten hun langste tijd gehad hebben, zondermeer waardevol.
Bode vindt het echter jammer- en ik ben het ten volle met hem eens- dat het boekje bij nadere beschouwing een aantal slordigheden bevat. Deze kritiek geldt met name de titel, die veel te algemeen gekozen is, de bronvermelding, die ronduit zwak te noemen is en de illustraties: te veel tekeningen en te weinig foto's.
Dit neemt overigens niet weg, dat het een goed uitziend, interessant boekje is, geschreven op een moment dat het nog mogelijk is ooggetuigen te interviewen , een kans die spoedig verdwenen zal zijn.

N.B. Hennepprodukten werden vroeger gebruikt in de scheepvaart, voor touw en zeilwerk. Bij de opkomst van de stoomvaart nam de vraag naar hennepprodukten sterk af, terwijl ook steeds meer gebruik gemaakt werd van geïmporteerde, andersoortige vezels. Na een korte opleving tijdens de Eerste wereldoorlog was het met de hennepteelt geheel gedaan.

Hennepbraakhut uit de nadagen van de teelt

RECTIFIKATIE

Het jaarverslag van onze vereniging over het jaar 1985, opgenomen in "Oud-Gorcum Varia" 1986 nr.6 behoeft enige rectifikatie.
Als penningmeester per 1-1-1985 staat vermeld de heer H. Blom. Dit moet zijn de heer G. Nieuwenhuis.
Niet vermeld is, dat de heer G. Nieuwenhuis op de algemene ledenvergadering tot erelid van de vereniging is benoemd.
Tot slot ontbrak de naam van de heer H.C. Kruijt als lid van de beheerscommissie van het museum "Dit is in Bethlehem".

NIEUWE LEDEN "OUD-GORCUM"

A. van Amstel

L. van Arkel

C.W. Kämper- Attema

A.J.C. Roorda

W.A Snoek

M.J. Waale

A.E. van Weele- Kleyne

KOPY OUD-GORCUM VARIA

Kopy voor het volgende nummer van ons verenigingsblad kan ingeleverd worden tot 15 december a.s.
De redaktie hoopt deze keer ook op inzendingen van leden die tot nu toe niet in ons verenigingsblad publiceerden. Wij zijn er van overtuigd dat er onder de leden diverse personen zijn, die een interessante bijdrage aan ons blad kunnen leveren, hetzij uit studie hetzij uit persoonlijke herinnering.
Als voorbeeld van het laatstgenoemde moge dienen het verhaal van oud-Gorcumer Du Croo, waarvan u elders de eerste aflevering aantreft.

OPROEP

Onze vereniging wil graag tot een inventarisatie komen van de films welke er in de loop der jaren over Gorinchem gemaakt zijn. Met name is zij geïnteresseerd in de wat oudere film.
Daarom richten wij ons tot u -en ook tot diegenen die geen lid van "Oud-Gorcum" zijn- met het verzoek ons hiervan in kennis te stellen.
Bij uw opgave graag vermelding van onderstaande gegevens:
-onderwerp van de film
-jaar waarin de film gemaakt is
-staat waarin de film verkeert
-lengte en soort film(bv. 8mm/10 meter/zwart wit of kleur)
Doel is om een zo kompleet mogelijk overzicht te verkrijgen van wat er op dit gebied over Gorinchem aanwezig is.
Tenslotte is de mogelijkheid aanwezig, dat het bestuur op een gegeven moment een beroep op u doet, de film voor vertoning beschikbaar te stellen, bv. op een ledenvergadering.

GEZOCHT

Complete poststukken van en aan Nederlands marinepersoneel in Nederland en Overzeesche gebiedsdelen in de periode 1813-1962 t.b.v. postale studie "150 jaar postverzorging in de Nederlandse Zeemacht", door medewerker afd. maritieme historie van de marinestaf te Den Haag.
Bereidheid aanwezig om als tegenprestatie voor GOED materiaal, zoals o.a. E.O. fil.stukken(brieven e.d.)en/of brieven, kaarten, ansichtkaarten, postpakketkaarten of andere postale stukken voorzien van frankeerzegels,uit vooral de periode 1852-1945,(in vrije tijd)genealogisch onderzoek te verrichten naar oud-marinepersoneel(veel ervaring op dat terrein aanwezig), ook andere bronnen zoals foto's van personen en/of schepen enz.,scheepsjournalen, stamboeken enz. kunnen worden nagetrokken.
Wij kunnen elkaar waarschijnlijk van dienst zijn. Brieven met aanbiedingen en wensen graag aan:
M.K. Zaagman,
Ds. v.d. Boschlaan 225,
2286 PH RIJSWIJK(ZH) tel.070-946539 of (overdag)162861.

INHOUDSOPGAVE

- Agenda komende aktiviteiten pag. 3
- Louwrens Penning, door A.J.Busch, archivaris van Gorinchem pag. 4
- Lamsoor op Loevestein, door Bert Stamkot pag. 8
- Gorcum maritiem Varia, door Bas van Beuzekom, projektmedewerker afd.maritieme historie van de marinestaf pag.14
- Zeevaart in de zestiende eeuw, door R.F. van Dijk, archivist bij de gemeentelijke archiefdienst Gorinchem pag.20
- Jeugdherinneringen(I), door D.J. du Croo te Eindhoven pag.21
- Het schilderij "De Aanbidding", door Rob Kreszner, beheerder/conservator museum "Dit is in Bethlehem" pag.27
- "Dit is in Bethlehem" Varia, door C. de Ruiter, voorzitter beheerscommissie museum "Dit is in Bethlehem" pag.30
- Excursie naar Brielle, door Bas van Beuzekom pag.39
- Brielse zeehelden, door Bas van Beuzekom pag.41
- Nieuwe boeken over stad en/of streek, door Bas van Beuzekom pag.45
- Rectificatie/ nieuwe leden /kopy "Oud-Gorcum Varia" pag.50
- Oproep / Gezocht pag.51

Druk: Admistratief Centrum, Schelluinsevliet 17-19, Gorcum